

HAADER LEA 2015. Régi bor, új tömlő: sokadszor a Halotti Beszéd *feze* szaváról. *Magyar Nyelvőr* 139: 300–308.

HEGEDŰS ATTILA
Pázmány Péter Katolikus Egyetem

Az új Etimológiai szótár néhány létező és hiányzó szócikkéről

A ZAICZ GÁBOR és társai szerkesztette, felettebb közhasznú és a képzőkre, ragokra s jelekre külön figyelmet fordító Etimológiai Szótár (2006) öt közszót (*bogrács*, *könyv*, *sámán*, *tepsi*, *tundra*) és öt népnevet (*alán*, *besenyő*, *burját*, *mandzsu*, *tatár*) vizsgáló szócikkéhez szólok hozzá, és két további, már kihalóban lévő közszó (*boncsok*, *csája*) s egy máig eleven népnév (*kalmük*) eredetét igyekszem pontosítani.¹

Alán. Az *alán* népnév az új Etimológiai szótár szócikkében (ESz. 16), az ilyen nevű iráni népre vonatkozó „ókorban” időmeghatározás kiterjeszthető a középkorra. A szó, mint a szótár több címszava (*asszony*, *híd*, *nemes*, *sajt* stb.) bizonyítja, nemcsak történet-, de nyelvtudományi szakszó is.

Besenyő. A *besenyő* népnév az új Etimológiai szótár (ESz. 66) szerint „a török nyelvekben nem mutatható ki”, l. azonban Kásgari Mahmúd 11. századi *báčänäk* szavát és részletesen RÓNA-TAS és BERTA munkáját (WOT. 1: 121–122).

Bogrács. A *bogrács* szó (ESz. 74) eredetét illetően nincs kétség, hogy ez részben délszláv közvetítésű oszmán török elem, de a *bakır* ’réz’ és az *ağaç* ’fa’ összetételéből (EWUng. 1: 116–117; Esz. 24b) nehezen származtatható. KAKUK ZSUZSA (1973: 56, 1977: 97–98) is a *bakır* származékának tartja. HASAN EREN török szófejtő szótára (1999: 34ab) szerint a *bakraç* esetében nem szóösszetételről, hanem szóképzésről van szó: *bakır*+*aç* (a kicsinyítő képző *-Aç* előtti szótag magánhangzója kiesett). Ugyanígy ítélte SEVORTJAN (1978: 46) és RÄSÄNEN (1969: 58b) is.

Talán érdekes megemlíteni, hogy JUDACHIN 1965 szerint a kirgiz *bakır* ’réz’ szó másodlagos jelentése ’metalličeskoje vedro = fémvödör’ (102a), azaz itt anyagnévből lett edénynév; a *kol bakır*; szó szerint ’kéz(i) üst’, pedig ’neboľšoj doroznyj mednoj kotěl (kotoryj privjazjyvali k torokam) = kis úti rézüst (melyet a nyereg teherszíjjaihoz szoktak kötözni)’. Ezt azonban másutt (396b) így értelmezi: ’metalličeskij upolovnik = fém merőkanál’ (396b), és ennek jelentésbeli rokonául hozza a *čoyun kašik*, szó szerint ’öntöttvas kanál’ összetételt, amely ’neboľšaja skovorodka s ručkoj = kis serpenyő nyéllal’ (364a). A *čoyun* ’öntöttvas’ másodlagos jelentése ugyancsak ’fém edény’. (Fordított jelentésváltozást mutat a mai halha-mongol *šājan* /ʃa:ɕɔŋ/ ’porcelán’, kalmük *šāzn*, *šāzj* ’porcelán; teáscsésze’ < kínai *chá*+*zhōng* ’teáscsésze’.)

Törökből valók a *bogrács* következő kalmük megfelelői: *bāk^hrs*, *bak^hrs*, *bāk^hrsⁿ*, *bak^hrsⁿ* ’Kasserolle, kleiner Kessel mit Griff und Deckel’ (RAMSTEDT 1935: 38a), azaz ’nyeles és fedeles fazék’ is. RAMSTEDT ehhez idézi a kazak *baqıraš* ’Kasserolle, Kessel (von Eisen

¹ A vizsgált szavakat betűrendben közöljük. (A szerk.)

od. Blech)' és az oszmán török *baqraǰ* 'Gefäss mit Stiel, Kaffeekoher' szavakat, melyeket végső soron perzsa eredetűnek tekint, ami a fentiek értelmében nem lehet. MUNIN BEMBE szótárában a mai kalmük *bakrsn* szó 'kotél (ploskodonyj)', azaz 'lapos fenekű üst' jelentésű.

Boncsok. Az oszmán törökből jött, ma már alig használt *boncsok* 'lófarkas lobogó' szavunk, érthető módon nem szerepel a 2006-os szótárban. Forrásául KAKUK (1973: 76) az oszmán török *boncuk* 'boule de verroterie; étandard turc à queue de cheval' szót adja meg, és említi, hogy a török *boncuk* 'üveggömb, üveggomb' és *mençuk* 'zászló' összekeveredhetett (KAKUK 1977: e szavakat nem tárgyalja). A szó végső forrása az EWUng. (1: 123–124) szerint perzsa közvetítéssel az arab *manǰūq*.

Az arab szó, mely valóban a (visszakölcsönzött) török *mençuk* forrása, DOZY szótárában (2: 617b) egy fajta zászlót ('espèce de drapeau') jelent, de ebből nemigen lehet a török *bunçūq*, sem a magyar *boncsok*. Az arab *manǰūq* szó alakját tekintve ugyanolyan szerkezetű igenév, mint a *Maǰmūd* név, mely a *ḥamada* 'dicsér' igéből való, de nincs olyan *n.ǰ.q.* gyökű arab ige, melyből képezni lehetne. Valójában ez a török *monçūq/bonçūq* szó arabosított alakja; az *m* szókezdő kipcak török, valószínűleg egyiptomi mameluk eredetű sejtet. DOZY az arab szót egy Észak-Afrika és Spanyolország történetéről szóló munkához csatolt szójegyzékből idézi. A 'gyöngy; zászlórúd gömbölyű dísz; bojt; lófarkas lobogó' (pontosabban: 'rúdon függő, lószőrből, pl. hosszú sörényből való, bojtszerű hadi jelvény') stb. jelentésű török *monçūq/bonçūq* stb. népes családját és számos török, mongol és más nyelvbéli elterjedését – a magyar szó kivételével – DOERFER részletesen tárgyalja (TMEN. 4: 24–26, 1740. szócikk). Török és mongol adatai tovább bővíthetők; közülük itt csak az ujgur írású mongol *mončoyi-* 'gömbölyödik, gömbölyű(vé válik)' hangfestő igét idézem, melynek származéka – vagy visszaképzés esetén forrása – a *mončoy* '(gömbölyű) bojt', és rokona, elhasonult alakja, a *molčoy* 'bojt a ló nyakán; állat bőre alól dudurodó zsirgób' névszó). L. még: LEVITSKAJA–BLAGOVA–DYBO–NASYLOV 2003: 72–73, ahol egy helyett két különböző török szó, *mōñjuk* és *monjak*, szerepel. A szerzők idézik DOERFERT, de nem térnek ki az arab szóra, és a 'gyöngy' és 'zászló' jelentés mögé nem névátvitelt, hanem (hitem szerint feleslegesen) külön-külön eredetet tételeznek fel.

Burját. A *burját* mongol népnév (ESz. 91) burjátul *burǰād*, cirill betűvel *буряад*, bár a szovjet időkben évtizedekig a véghangsúlyos orosz *бурят* volt a hivatalos írott alak. 17–18. századi orosz okmányokban a burjátok neve *брацкие ясаиые людишки* azaz 'adózó brácki (= burját) emberkék'. A 13. századi Mongolok Titkos Történetében *burijat* alakot találunk. Több más mongol nép- vagy nemzetségnévhez hasonlóan (pl. *bulaǰad* 'cobolyok', *dörböt* 'négyek', *ikires* (burját *ehired*) 'ikrek', *qayučid* 'a régiek', *kesigten* 'a nagykáni testőrgárda tagjai', *toryud* 'torgút' < közép-mongol *turqa'ut* 'nappali testőrök') ez is többes szám alakú. Tövének jelentése, mint a nyugati mongolok és köztük a kalmükök *ojrat* (közép-mongol *oyirat*) népnevéé is, ismeretlen. Barguzini tunguz (evenki) szomszédai *boriey* és *borieyngkur* néven ismerték őket.

Csája. A *csája* szó az ESz.-ban nem szerepel, a magyarban orosz eredetű jövevény-szó (EWUng. 1: 184). Az orosz *čaj* 'tea' – BÁLINT GÁBOR is fizette az orosz imsikek, azaz postakocsisok „csájára valóját” (SZENTKATOLNAI BÁLINTH 1874) – és kínai forrása között török és mongol nyelvek közvetítettek; ezekből és a perzsából van az orosz szó végén

a j (l. TMEN. 3: 39–43, 1057. szócikk; EREN 1999: 81–82). 1728 után a kínai tea mint „orosz tea” az északi „teaúton”, az orosz és a mandzsu birodalom mongol nevű határvárosának, Kjahtának (Kiyaytu) piacán cserélődött más kínai és mongol árukkal együtt nyugati javakra.

Kalmük. Hiányzik a szótárból a *kalmük* mongol népnév. Ez kalmükül ma *xaljmvog*, cirill betűvel *хальмг* (SZENTKATOLNAI BÁLINTH GÁBORNÁL *khálymik* ~ *khalymik* [1875: 10], mongol írásban *qalimay*, baskirul, kirgizül *kalmak*, németül *Kalmüick*, oroszul (véghangsúlyos) *кальмг*, amerikai angolul ma *Kalmyk*), a mongol *qali-* ’túlesordul, kiárad’ ige származéka. Az 1870 táján kalmük földön járt BÁLINTH szerint a kalmükök szívesebben használták az *ojrát* (kalmükül *ōrd*) nevet. A *kalmük* név a 20. században lett igazán sajátjuk – különösen azután, hogy 1944-ben Sztálin száműzte őket, s a *kalmük* szót még a szovjet enciklopédia 2. kiadásából is törölték –, majd akkor, mikor Hruscsov idején visszatérhettek Volga melléki hazájukba, s a *kalmük* „név megint szép lett”. Néhány régi török szavunknak (*kender*, *kőris*, *som*, *sőreg*) csak ebből a nyelvből van mongol megfelelője.

Könyv. Az Etimológiai szótár *könyv* szócikkében (ESz. 445) felsorolt „vándorszók” közül törlendő a koreai *kwen* (*kwōn*) ’könyv’ és az ujjur *küin* ’könyvtekerés’ szó. Mindkettő egy közép-kínai szóból származik, melynek mai észak-kínai alakja *juan* (magyar népszerű átírásban *csüan*, az akadémiai átírásban *küan*, ez utóbbi egy korábbi hangalakot jelöl). Ereszkedő hanglejtéssel ennek a hangsornak (és hanglejtéssel együtt immár morfémának) ’papírtekerés; könyv; írásmű, okmány’, ereszkedő-emelkedő hanglejtéssel ’összeteker’ a jelentése. Ha szókezdőjét hehezetesre és hanglejtését emelkedőre váltjuk, akkor ez a ’fodor; bodor; bodorít’ jelentésű *quan* (magyar akadémiai átírásban *k’üan*). Eredeti jelentése ’tekerés; teker’, melyet képi eredetű írásjegye még mai, kései alakjában is sejtet. A szó előfordul már az ókori Dalok Könyvében (Shijing) és Konfuciusznál (l. KARLGRÉN 1957. 226a). A Han kori (i. sz. 100 körüli) Shuowen szótár szerint ’teker; tekerés’ és ’csavart, tekeredő, görbe’. Megvan nemcsak a koreai, de a japán és a vietnámi nyelv kínai elemei közt is (jap. *ken* és *kan*, viet. *quyē’n*). A mongol kori ómandarin kínai rím��ótárban, a Kubilaj császár bevezette négyzógírásos Menggu ziyunben mint *k’ōn* és *gōn* (átbetűzve *k’äon* és *gäon* ahol *äo* = *ö*; COBLIN [2007: 516–517] szerint *yo*) szerepel. A mandzsuban *giowan* (= *giuwan*) alakban élt, és a hagyományos formájú, kettős lapú kínai könyv fejezeteit, nem magát a könyvet jelentette. Az ujjur írásos régi törökben e kínai szó hangsorát négy betű, *kwyn* (kāph, waw, yodh, nūn) jelöli, melynek hagyományos olvasata *kuin* – a Drevnetjurkskij slovar’ (DTS.) szerint *kuyn* –, de mert az *y*, *i*, *ī* és *e* hangot, a *w* betű meg akármely ajakkerekítéses magánhangzót egyaránt jelölhet, a szó lehet *kuen*, *küen*, sőt, a mongolkori észak-kínai szerint *kōn* is. A magyar *könyv*-nek azonban se nem rokona, se nem őse, és mint a fentiekből remélhetően világos, a kínaiiban nem vándorszó. RÓNA-TAS és BERTA West Old Turkic (WOT.) alapos *könyv* szócikkében (1: 590–593) idézi és joggal elveti MUNKÁCSI hasonlítási ötletét is, amely szerint idetartozna a mandzsu *kiyan* ’egy konc ívpapír’ vagy ’köteg’, de a HAUER (1952) mandzsu szótára alapján hozzátett magyarázat hibás. HAUER nem állítja, hogy ez a mandzsu papíripari szó azonos volna akármelyik kínai szóval, melyek írásjegyeit felsorolja, csak azt, hogy a *kiyan* mandzsu betűsor ezen azonos hangsorú kínai szavak mandzsu kori észak-kínai hangzásának szabályos átírása. HAUER a mandzsu (részben papíripari) szó kínai megfelelőjét is megadja: ez *dāo*, közönséges jelentése ’kés’. A mandzsu *kiyan* lehet kínai eredetű, de nem abból

való, melyet a WOT. 591. oldala mutat. Különben a mandzsunak van *kiyala-* szava is, mely a könyvösszefűzés, a kínai módú könyvkötés igéje.

Mandzsú. A *mandzsú* nép-, nyelv- és birodalomnév jelentése – az ESz. 512 és az EWUng. 2: 933b ellenére – ismeretlen. A mandzsú birodalom kínai *Qīng* (magyar akadémiai átírásban *C'ing*) nevének közszói jelentése 'világos, áttetsző, tiszta', de ez nem érvényes a *mandzsú* szóra, ahogy a *mongol* névnek sincs köze a Kínát is uralt mongol birodalom és uralkodóház kínai *Yuan (Jüan)* nevének 'első; fő; hatalmas' stb. jelentéséhez. A szó mandzsúul *manju*, előbb – mint a mongol is –, csak nemzetség- vagy törzsnév; kínaiul *mǎnzhōu*; ez utóbbi szótagos, hanghelyettesítő átírás. A szóbeljeji zárréshang zöngétlensége az angol *Manchu*, olasz *mancese*, régebbi francia *mantchou* (ma *mandchou*) stb. alakban a kínai félzöngés vagy zöngétlen, de nem hehezetes szupradentális zárréshang *zh* korábbi angol *ch*, régebbi francia *tch* átírásából való. (A budavári Hadtörténeti Múzeum előtt álló két 17. század végi mandzsú ágyú feliratán, melyen a tervező tudós belga jezsuita Ferdinand Verbiest, aki egy latinul írt mandzsú nyelvtan szerzője is, a kínai nevének szerepel, a birodalom neve mandzsúul *Dayičing gurun* 'a Nagy Csing ország'.)

Sámán. A magyar *sámán* szó orosz elődje (*šamán*) bizonyosan nyugati vagy délnyugati evenki nyelvjárásból való (*šamān*), mert másutt a szó alakja *samān* vagy *hamān*. (Keleti evenkiből való a mongol dahúr *samāškē* 'sámánviselet'.) A *sā-/šā-/hā-* 'tud' igéből nemigen eredeztethető, ez utóbbi származéka a *sāman/sāmen/sāme* 'jel, útjelző' (vö. CINCIUS szerk. 1975–1977. 2: 59). Az ujjur írású mongol *jayarin* '(magas rangú) sámán' és közép-mongol *ja'arin* 'jel' (< **jaɣa-/jɣa-* 'mutat') párhuzama csábító, l. az angol latinos *oracle* 'jövendődömondó; jóslat; jóshely' szavát és *orákulum* szavunkat. A *sāman* 'jel' és a *samān*'sámán' csak úgy volna egyeztethető, ha feltennénk, hogy e mai két szó szóhasadás eredménye, melyet a rövid és hosszú magánhangzó felcserélése szentesített, de ez már „emeletes” és emiatt ingató feltevés volna. A tunguz nyelvek 'sámán' jelentésű szavát többen konokul a szanszkrit *śramaṇa* 'hívő; buddhista szerzetes; kolduló barát' szóval rokonították, és ezt tokhár nyelvi közvetítés feltevésével támogatták, amint ezt VASMERNÉL is olvassuk (1973. 4: 401). Ez azonban nem bizonyítható, annak ellenére, hogy előfordul, ha nem is azonos, de némiképp hasonló jelentésváltozás. Ilyen például a kínai eredetű ótörök *baɣši* s az ebből való klasszikus mongol *baɣši* '(tanító)mester' szó esetében, melynek kazak és kirgiz megfelelője 'javasember, sámán' jelentésű. (A mai észak-kínai *bóshī* és kínai elemekkel telített kelet- és délkelet-ázsiai nyelvekbeli megfelelői világi tudós fokozatot, bölcsészdoktor jelölnek). A célba vett ind szó és társa, a *śramaṇera* 'tanítvány', a középind és a kelet-turkesztáni indoeurópai nyelveken át a kínai (*shami*) közvetítéssel jutott a buddhista ótörökbe, majd onnan a mongolba *šabi* alakban, ahol a jelentése általában 'tanítvány', ebből pedig a 17. századtól a 20. század elejéig kb. 'kolostorjobbágy' (többes alakban *šabinar*). A mongol *baɣši* továbbjutott a mandzsúba (*baqsi* 'tudós, tanult ember'), de nem a szibériai tunguzba.

Tatár. A *tatár* népnév az Etimológiai szótár szerint (ESz. 831) a mongol *tatari* 'dadogó' szóra vezethető vissza, ami nem lehet, mert e népnév a mongolban és közép-mongolban *tatar* alakú, és tudtommal mongolul nincs *tatari* 'dadogó' szó. A dadogás igéje *egere-*, mai mongolul *eere-*, ebből *eeriüi* 'dadogó'. Egyedül RAMSTEDT kalmük szótára említ egy kelet-turkesztáni ojrát (Csugucsak környéki öltöt) *taɣ* szót, melynek jelentése 'mit fremder Aussprache', azaz

'idegen(es) kiejtésű', *tatʁ kīn* 'einer, der die Sprache nicht gut beherrscht, ein Stotterer', azaz 'aki nem jól tudja a nyelvet; dadogó'. A RAMSTEDT kikövetkeztette régi alak *tatari*, nyilván okkal nem *tatar* (1935: 384a). RAMSTEDT ugyane címszóban megad két rokon jelentésű szót: *tatʁtsʁtē* és *kelkē*, az előbbi töve szerepel külön címszóként mint *tatʁtsʁ* 'das Ziehen; Hineignung, Lust', azaz 'húzás, vonzás; vonzalom, kedv (*vmihez*)' és az *oros tatʁtsʁtē* 'mit russischer Aussprache', azaz 'oroszos kiejtésű' összetételben (i. h.). Három *kelkē* szó közül az egyik 'stotternd, nicht deutlich redend; stumm (= der keine Antwort findet)', azaz 'dadogva, nem világosan ejtve a szót; némán (mint aki nem tud válaszolni)' (223), mai kalmükül *kelkē* 'dadogó'. – 8. század eleji türk rovásfeliratok említik a „harminc tatár” és a „kilenc tatár” népet. A Mongolok Titkos Történetében a *tatar* egy népes mongol nép neve. A mai mongóliai mongol *tataar* és a kalmük *tatar* (= *tatār*) szavának hosszú magánhangzója az oroszból való, ahol a szó véghangsúlyos: *tatár*; régebben *totár* is, mellyel az orosz birodalom sokféle „pogány” népet illeték, pl. a kamcsadálokot is. (A török nyelvű tatárok régebbi kalmük neve *maŋγud* < *mangγud*, közép-mong. *mangqud*.) Vö. még WOT. 2: 872–874 *tatár* címszavát. Belőle a 'dadogó' törlendő, a vele együtt az idézett *tatari* 'adó' szó is, mely a *tata-* 'húz, von' ige származéka, csakúgy mint a *tataburi* 'adó', s ezeknek a tatár népnévhez nincs bizonyítható köze.

Tepsi. A *tepsi* szócikkhez (ESz. 839) hozzáteendő, hogy ez a szavunk végső soron kínai eredetű, az idézett perzsa *tabši* a közép-mongol *tebsi* átvétele (I. TMEN. 1: 249–251. 123. szócikk), ez utóbbi régi törökből (*tevs* stb.) való (vö. CLAUSON, ED. 445. sköv.). A kínai összetett szó ma északon *diēzi*, közép-kínaiban *dep tsi* alakú, jelentése 'tál; tányérka' stb.; a második szótag 'gyermek' jelentése révén vált előbb kicsinyítő, majd a tárgyi-dologi jelentést biztosító elemmé (azért nem mondom, hogy főnevesítő, mert a kínaiban nem igazán érvényesek a mi latin és német mintájú szófaji fogalmaink). A régi töröknök nem volt szókezdő *d*-je, a jövevénytörök a szókezdő *d*-t *t*-re, a kínai összetétel második tagjának zárréshangját réshangra váltotta, és a közép-mongolba ez ment tovább, miközben a mongol a számára idegen *v*-t *b*-re, majd az *i* előtti *s* (*sz*)-et *š* (*s*)-re cserélte. Az észak-kínai *diēzi* az újabb mongolba közvetlenül is bekerült, ahol ma a régiebb *tebsi* (ma *tewš*) 'tál' és az újabb *diidz* [di:dz] 'tálka' egymás mellett él. Sok áttételen keresztül is kínai gyökerű voltában a magyar *tepsi* a *gyöngy*, a *tea* és a *csája* társa.

Tundra. A *tundra* szót a szótár – helyesen – elsősorban az oroszból származtatja, az orosz *tundra* szót pedig a finn *tunturi* szóval és lapp megfelelőjével (*duoddâr* 'magas, kopár hegy') egyeztetí. Az orosz szó forrásául az evenki (tunguz) *dunne* 1. 'föld, világ; ország; helység', 2. 'sír(hely)', *dunde* és a legnyugatibb (Sym) nyelvjárásbeli *dundre* 'föld, talaj; sír' is szóba került. Lásd e szót VASILEVIČNÉL (126), ugyanott több rokon nyelvi megfelelővel, köztük az even (lamut) *dunre* 'hegyvidék; tajga' szavával (I. még CINCIUS szerk. 1975–1977. 1: 224a). A szó az evenki hősmesékben leginkább 'föld, világ' jelentésű, Kodakcsen történetében például *dulin dunne dulkaakinduun* 'a középső világ kellős közepén'. Igaz, az evenkinek vannak külön 'tundra' jelentésű szavai, pl. *det*, de az is igaz, hogy az evenki világ jórészt tundra. Az orosz szó MARTTI RÄSÄNENTŐL felvetett evenki eredetét VASMER (1973. 4: 120–121) hangtani nehézségek miatt elutasítja. ČERNYCH orosz történeti-etimológiai szótára (1994. 2: 271) megkérdőjelezi a szónak mind a finn, mind a tunguz etimológiáját, feltételelesen lehetőnek tartja belső, orosz töből való származtatását, de végül a bizonytalan eredetű szavak közé sorolja.

Hivatkozott irodalom

- ČERNÝCH, PAVEL J. 1994. *Istoriko-étimologičeskij slovar' russkogo jazyka* 1–2. Russkij jazyk, Moskva.
- CINCIUS, VERA IVANOVNA szerk. 1975–1977. *Sravnitel'nyj slovar' tunguso-man'čurskich jazykov* 1–2. Hajka, Leningrad.
- CLAUSON, ED.= CLAUSON, SIR GERARD, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. The Clarendon Press, Oxford, 1972.
- COBLIN, W. SOUTH 2007. *A Handbook of 'Phags-pa Chinese*. University of Hawai'i Press, Honolulu.
- DOZY, R. 1967. *Supplément aux dictionnaires arabes* 2. Troisième édition. Brill – Maisonneuve et Larose, Leide–Paris.
- DtS. = NADELJAEV, V. M., *Drevnetjurkskij slovar'*. Akademija SSSR, Leningrad, 1969.
- EREN, HASAN 1999. *Türk dilinin etimolojik sözlüğü*. Bizim Büro Basım Evi, Ankara.
- ESz. = *Étimológiai szótár*. Főszerk. ZAICZ GÁBOR. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2006.
- EWUng. = *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen* 1–2. Hrsg. BENKŐ, LORÁND. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993–1995.
- HAUER, ERICH 1952. *Handwörterbuch der Mandschusprache*. Otto Harrasowitz, Wiesbaden.
- JUDACHIN, K. K. 1965. *Kirgizča-orusča sözdik. Kirgizsko-russkij slovarь*. Sovetskaja Ėnciklopedija, Moskva.
- KAKUK, SUZANNE 1973. *Recherches sur l'histoire de la langue osmanlie des XVIe et XVIIe siècles. Les éléments osmanlies de la langue hongroise*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- KAKUK, ZSUZSA 1977. *Cultural words from the Turkish occupation of Hungary*. ELTE Turkish Department, Budapest.
- KARLGRÉN, BERNHARD 1957. *Grammata Serica Recensa*. Museum of Far Eastern Antiquities, Stockholm.
- LEVITSKAJA, L.S. – BLAGOVA, G. F. – DYBO, A. V. – NASYLOV, D. M. 2003. *Étimologičeskij slovarь tjurkskich jazykov. Obsčetjurkskie i meztjurkskie osnovy na bukvy L, M, N, P, S*. „Vostočnaja literatura” RAN, Moskva.
- MUNIN BEMBE (= B. D. Muniev) 1977. *Халыг-орос толь. Калмыcko-russkij slovarь*. Ors keln. Russkij jazyk, Moskva.
- RAMSTEDT, G. J. 1935. *Kalmückisches Wörterbuch*. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki.
- RÄSÄNEN M. 1969. *Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen*. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki.
- SEVORTJAN, ĘRVAND V.1978. *Étimologičeskij slovarь tjurkskich jazykov*, 2. Nauka, Moskva.
- SZENTKATOLNAI BÁLINTH GÁBOR 1874. *Bálinth Gábor jelentése Oroszország- és Ázsiában tett utazásáról és nyelvészeti tanulmányairól*. Eggenberger-féle Akadémiai Könyvkereskedés, Budapest.
- TMEN. = DOERFER, GERHARD, *Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen* 1–4. Franz Steiner Verlag, Wiesbaden, 1963–1967.
- VASILEVIČ, GLAFIRA M. 1958. *Ęvenkijsko-russkij slovar'*. Gosudarstvennoe izdatel'stvo inostrannyh i nacionalnyh slovar'ej, Moskva.
- VASMER, MAX 1973. *Étimologičeskij slovar' russkogo jazyka* 1–4. Progress, Moskva, 1964–1973.
- WOT. = RÓNA-TAS, ANDRÁS – BERTA, ÁRPÁD, *West Old Turkic. Turkic Loanwords in Hungarian* 1–2. Harrasowitz, Wiesbaden, 2011.